

Koolide enesehinnangu mudeli alus

Haridus tähendab mitte ainult teadmiste andmist, vaid ka inimese kasvatamist. Hariduse eesmärk on tagada isiksuse igakülgne areng ja valmistada teda ette ühiskonnas koos teistega elamiseks. Lapse kasvatamisel on esmane vastutus kodul. Ent just koolil ja lasteaial on suured võimalused tegeleda süsteemse väärtuskasvatusega. Paraku on siiani peetud koolihariduse eesmärgiks eelkõige teadmiste edastamist, mitte tervikliku isiksuse kasvatamist. Üks eesti kooli ees seisvaid väljakutseid on teostada pööre väärtustekesksele koolile.

Esiteks on vaja teadvustada, et väärtuskasvatus pole sugugi vähem oluline kui teadmiste edastamine ja et väärtused ning väärtuskasvatus ongi kogu hariduse alustalad. Teiseks on vaja omandada teadmised ja oskused väärtuskasvatuse edukaks läbiviimiseks. Väike laps õpib väärtusi käskude ja keeldude (indoktrineerimise) ning eeskujude jäljendamise kaudu. Isiksuse kasvades muutub aga järjest olulisemaks väärtuste teadvustamine ning enda ja teiste väärtuste üle arutlemine. Samas on väärtuste kujunemisel väga tähtis, missugune on keskkond – kas see võimaldab positiivsete väärtuste järgi tegutseda ja kas heade tegude puhul saadakse positiivset tagasisidet ning halbadele tegudele järgnevad negatiivsed sanktsioonid.

Teiste riikide kogemus¹ näitab, et tulemuslik väärtuskasvatus eeldab usaldust ja koostööd õpetajate, koolijuhtide, lapsevanemate ja õpilaste vahel. Tähtis on, et väärtuskasvatuse tähtsusest saadakse ühtemoodi aru, arutatakse läbi selle seos õppekavaga, väärtused integreeritakse erinevatesse ainekavadesse, tähelepanu pööratakse nn varjatud õppekavale ja tunnivälisele tegevusele, väärtustega tegelemiseks eraldatakse piisav ajaressurss, töötatakse välja tagasisidestamise ja hindamise alused. Iga õpetaja kujundab küll niikuinii – olgu vähem või rohkem teadlikult ja mõtestatult – õpilaste väärtusi, kuid tulemuslik väärtuskasvatus peab olema läbi viidud komplekselt terves koolikogukonnas.

Ka paljudes eesti koolides tehakse head tööd väärtuskasvatuse alal. TÜ eetikakeskuse poolt mais 2009 läbi viidud Eesti koolide väärtuskasvatuse meetodikate uuring² näitas, et kooli

¹ Vt nt USA-s käivitunud iseloomukasvatuse programmi: Character Education Partnership,

<http://www.character.org/> või Soome projekt Suomen Tammi

<http://www.edu.fi/SubPage.asp?path=498,24009,24538,60241>. Eesti keeles on USA iseloomukasvatuse programmi tutvustatud Merle J. Schwartzi artiklis kogumikus „Mõtestatud Eesti“ (koost. Margit Sutrop ja Triin Pisuke), Tartu: EKSA, 2008.

² Vt <http://www.eetika.ee/578666>

suurus ega asukoht ei ole määravaks, kuivõrd süsteemselt väärtuskasvatusega tegeldakse. Oluline on kooli juhtkonna suunatud oskuslik eesmärgipärane väärtuskasvatustlik tegevus ja koostöö koolikogukonnaga. Koolidel, mille tegevuse aluseks on kindlast maailmavaatest lähtuv hariduskontseptsioon, on oma selged põhimõtted koostööks huvipooltega ning on olemas selge väärtussüsteem.

Koolidelt, Haridus- ja Teadusministeeriumilt ning Riiklikult Eksami-ja Kvalifikatsioonikeskusest saadud tagasiside näitab, et siiani pole kokku lepitud, kuidas koolis tehtavat väärtuskasvatuse alast tööd hinnata. Väärtuskasvatuse hindamisaluste väljatöötamiseks moodustas Tartu Ülikooli eetikakeskus töögrupi, mida juhtisid TÜ eetikakeskuse juhataja Margit Sutrop, TÜ ajakirjanduse ja kommunikatsiooni institutsiooni instituudi juhataja Halliki Harro-Loit ning TÜ eetikakeskuse projektijuht Nelli Jung. Lisaks osalesid töögrupis ekspertidena:

- Liisa Aru, Tartu Ülikooli haridusuuringute ja õppekavaarenduse keskus
- Jüri Ginter, Tartu Ülikooli haridusteaduskond
- Mai Gross, Tallinna Reaalkool
- Lembit Jakobson, Unipiha Algkool
- Anna-Liisa Jõgi, Hugo Treffneri Gümnaasium
- Urve Krause, Pärnu Kuninga Tänav Põhikool
- Kaie Kubri, Tartu Erakool
- Tiiu Kuurme, Tallinna Ülikooli kasvatusteaduste instituut
- Pille Kõiv, Tartu Ülikooli haridusuuringute ja õppekavaarenduse keskus
- Mait Käbin, Surju Põhikool
- Tiina Luige, Oskar Lutsu Palamuse Gümnaasium
- Karin Lukk, Tartu Kivilinna gümnaasium
- Liivi Lõhmus, Tartu Katoliku Kool
- Meedi Neeme, Rocca al Mare Kool
- Marika Pettai, Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus
- Tiina Plukk, Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus
- Gunnar Polma, Tallinna Reaalkool
- Anu Rannus, Tallinna Kristiine Gümnaasium
- Rein Rebane, Rocca al Mare Kool
- Viive-Riina Ruus, Tallinna Ülikooli kasvatusteaduste instituut
- Piret Siivelt, Kaagvere Erikool

- Tiina Teppo, Tartu Kivilinna Gümnaasium
- Ain Tõnisson, Haridus- ja Teadusministeerium
- Kristiine Vahtramäe, Lastevanemate Liit
- Külli Volmer, Johannese Kool Rosmal
- Hille Vooremäe, Haridus- ja Teadusministeerium
- Liina Õmblus, Pärnu Kuninga Tänav Põhikool

Eesmärgiks oli töötada välja väärtuskasvatuse hindamisjuhend, mida koolid saaksid kasutada oma tegevuse analüüsimiseks sisehindamises. Hindamisjuhend peaks aitama koolidel kaardistada väärtuskasvatuse alase töö tugevusi ja nõrkusi ning avastada seni kasutamata võimalusi ja ressursse.

Erinevate ekspertidega konsulteerimise tulemusena pakkus TÜ eetikakeskus koolide enesehinnangu kontseptsiooni koostamise arutelu aluseks välja USA iseloomukasvatuse partnerlusprogrammi (Character Education Partnership) kvaliteedistandardid³. Iseloomukasvatuse kvaliteedistandardid põhinevad Iseloomukasvatuse Ühingu „Tulemusliku iseloomukasvatuse üheteistkümnel printsiibil” (*Eleven Principles of Effective Character Education*)⁴ ning Thomas Lickona ja Matthew Davidsoni „Üheteistkümneprintsiibi uuringul” (*Eleven Principles Survey*). Töögrupp analüüsis põhjalikult nimetatud dokumente ja leidis, et eesti koolidele mõeldud hindamisjuhendi koostamisel on võimalik USA kvaliteedistandarditest eeskujuga võtta, ent seda mudelit tuleb siiski Eesti oludele kohendada. Oma hindamismudeli väljatöötamist tuleks alustada Eesti koolidele sobivate väärtuskasvatuse printsiipide sõnastamisest. TÜ eetikakeskuse üleskutse peale esitada oma nägemus tulemusliku väärtuskasvatuse printsiipidest laekus 10 ettepanekut:

1. Hugo Treffneri Gümnaasium (Anna-Liisa Jõgi)
2. Johannese Kool Rosmal (Külli Volmer)
3. Rocca al Mare Kool (Rein Rebane, Meedi Neeme)
4. Tallinna Reaalkool (Gunnar Polma, Mai Gross)
5. Tartu Katoliku Kool (Liivi Lõhmus)
6. Tartu Kivilinna Gümnaasium (Karin Lukk, Tiina Teppo)

³ Vt http://www.character.org/uploads/PDFs/Pub_Quality_Standards_.pdf

⁴ Vt http://www.character.org/uploads/PDFs/Eleven_Principles.pdf. Nende kahe dokumendi eestikeelsed tõlked on aadressil <http://www.eetika.ee/arendus/kirjandus/>

7. Unipiha Algkool (Lembit Jakobson)
8. Jüri Ginter (Tartu Ülikooli haridusteaduskond)
9. Tiiu Kuurme (Tallinna Ülikooli kasvatusteaduste instituut)
10. Piret Siivelt (Kaagvere Erikool)

Ettepanekute alusel töötati töögrupis välja koondettepanek, mis on siin dokumendis ära toodud. Töögrupis toimunud arutelude tulemusena otsustati väärtuskasvatuse koondettepanekule lisada ka TÜ eetikakeskuse koostatud sissejuhatav selgitus, mis selgitab, mida mõeldakse väärtuste ja väärtuskasvatuse all ning millised on väärtuskasvatuse erinevad meetodid. Tegemist on esialgse ettepanekuga, millele ootame koolide ja väärtuskasvatuse erinevate osapoolte tagasisidet.

Mis on väärtused?

Sõna „väärtus“ kasutus on lai, ent kõige levinuma määratluse kohaselt on väärtused soovide objektid, mis juhivad meie toimimist. Öelda, et mingi asi on väärtuslik, tähendab, et seda tahetakse omada, saada või teha. Seega on väärtused suhtelised s.t nad on väärtused kellegi jaoks.

Väärtusi saab jaotada mitmel moel, üheks võimaluseks on eristada järgnevaid tüüpe:

- bioloogilis-füüsikalised väärtused (elu, tervis, keskkond jt),
- sotsiaalsed-poliitilised väärtused (vabadus, õiglus, sallivus, kultuuriline mitmekesisus, õiguspõhisus, võrdõiguslikkus, rahvuslus, patriotism, keel, demokraatia jt),
- moraalsed väärtused (ausus, hoolivus, headus, töökus, väarikus, lugupidamine jt), esteetilised väärtused (ilu, kunst) jne.

Väärtusarendusega tegelemisel on kasulik eristada väärtusi kui tunnetusobjekte ja väärtusi kui käitumiskalduvusi. Kui õpilasi suunatakse väärtusi märkama ja nende üle reflekteerima, siis on väärtused käsitlus- ehk tunnetusobjektid. Ent väärtuskasvatuse puhul on lisaks teadmiste andmisele oluline ka iseloomuomaduste ehk käitumiskalduvuste kujundamine, nii et tulemuseks oleks isiksused, kes pole mitte ainult väärtustest teadlikud, vaid kelle jaoks on harjumuspärane nende järgi ka elada. Näiteks teadlikkus tervise väärtuslikkusest ei tähenda paraku alati tervislike eluviiside omaksvõttu, kuigi hariduse eesmärgiks on ilmselt mõlemad.

Niisiis võib üks väärtus olla ühtlasi nii tunnetusobjekt kui ka käitumiskaldumus ning antud eristus on kasulik eelkõige selleks, et kumbki aspekt ei jääks tähelepanuta.

Väärtuskasvatus

Kui me tahame kujundada iseloomuomadusi, siis ei ole abi väärtuste peale surumisest või selgeks õpetamisest – tulemuslik väärtuskasvatus ei ole „ülevall alla laste kasvatamine“, vaid on väga kompleksne mitmesuunaline ettevõtmine, mis eeldab lisaks ajale ja tähelepanule ka mõttevabadust ja kaasatust. Isegi väikeste laste puhul on käskude ja keeldude kõrval vähemalt sama oluline eeskujude jäljendamine ning isiksuse kasvades muutub aina olulisemaks väärtuste teadvustamine ja nende üle mõtisklemine. Sellele lisandub olulise tegurina keskkonna mõju – kas saadav tagasiside toetab positiivsete väärtuste praktiseerimist ja nendel põhinevate käitumiskaldumuste kinnistumist.

Kui eelnevas kirjelduses oli fookuses eelkõige üksikisik, siis klassi tasandi lisandumine võimaldab tegeleda ühise väärtusruumi loomisega. Väärtuskasvatus on eeskätt kommunikatsiooniprotsess, mis algab küll enese väärtustest teadlikuks saamisest ja ümbristes keskkonnas avalduvate väärtuste märkamisest, kuid edasiviivad küsimused tekivad teistega märgatud väärtuste üle arutades. Kas kõik see, mida ma märkan, on hea mulle? Teistele? Meile kõigile? Miks on mulle olulised just need väärtused? Millised on väärtused, mille järgimise korral on meil kõigil parem olla? Milline inimene ma tahan olla? Erineva kogemuse ja enesepildiga inimeste väärtusalased vestlused ja koostegutsemine annab igapäevase ettekujutuse, milline on teiste nägemus temast ja teiste ootused tema suhtes. See võimaldab omakorda uut refleksiooni tasandit ning oma väärtuste, soovide ja tegude vastavat suunamist.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et väärtuskasvatus peaks täitma nelja ülesannet:

- 1) õpetama enda ja teiste väärtusi ära tundma, märkama (kus väärtused avalduvad?),
- 2) suunama reflekteerima väärtuste üle (kas need on head väärtused? millised võivad olla nende väärtuste järgi tegutsemise tagajärjed?),
- 3) võimaldama voorusi praktiseerida (harjutades kujuneb iseloom),
- 4) olema väärtuste avaldumise peegliks (tagasiside toetab moraalset arengut).

Selleks, et eelkirjeldatu saaks võimalikuks, peab väärtuskasvatus olema prioriteediks seatud ka kooli tasandil. Väärtuskasvatuse efektiivsuseks peab seda tegevust toetama nii

süsteemiline juhtimine kui sellest lähtuv üldine koolikultuur. Kui organisatsiooni juht ei näe väärtusarendust koolis olulise tööna ning ei motiveeri selleks aja ja ressursi panustamist, siis on vähe lootust, et organisatsioonis individuaalsel tasandil toimiv entusiasm kaua vastu peaks. Väärtusalase kommunikatsiooni võrgustik vajab teadlikult suunatud tegutsemist, sest koolisituatsioonis tekib kergesti olukordi, kus erinevad grupid küll kohtuvad, kuid ei suhtle väärtuste teemal (näiteks lapsevanemad ja õpetajad võivad arutada vaid seda, kuidas laps on teadmisi omandanud). Samas ei saa väärtuskesksem kool muidugi olla ei ainult juhtkonna ega ainult õpetajate asi, vaid võrgustikku peavad olema kaasatud ka lapsevanemad ja kindlasti ka õpilased, sest nende väärtused kujunevadki suuresti just kooli väärtusalases tegevuses osalemise kaudu.

Niisiis on väärtusarendus terve koolikogukonna ühise pingutuse asi, mis eeldab tähelepanu, tööd ja vaeva. Pingutus on aga vaeva väärt – väärtuskasvatus pole teistele koolielu toimimiseks vajalikele tegemistele lisanduv kohustus, vaid pigem miski, mis käib kõigi teiste tegemistega paratamatult kaasas ning mille edukas läbiviimine kannab vilja kõikidel aladel. On selge, et teadlik väärtuste temaatikaga tegelemine suurendab kõigi kaasatud osapoolte väärtuspädevust, aitab mõtestada oma arenguvajadusi, huvisid ja väärtusi, soodustab vastutustundlikku käitumist, isiklikku arvamust ja adekvaatset enesehinnangut. Ent väärtuskasvatuse prioriteediks seadnud koolid leiavad, et selline rõhuasetus annab tulemuseks ka õpilaste õpihuvi suurenemise ja paremad õpitulemused. Lisaks väljendub tulemuslik väärtuskasvatus kooli üldises õhustikus, pingevabas ja heatahtlikkus suhtlemises, austuses enda ja teiste vastu, koolitöötajate pidevas enesetäiendamises, tõhusas koostöös kõigi koolikogukonna osapoolte vahel ning vastastikusel lugupidamises.

Hindamismudeli alus

Vaadates koolide väärtusarendustegevusele riiklikust vaatepunktist, on oluline, et nn kriitiline hulk koole toetaksid sellise isiksuse kujunemist, kelle pädevused omaks positiivset efekti nii tema enda isiku kui terve ühiskonna jaoks. Kui riiklik õppekava defineerib taotletavad üldised väärtused ning täpsustab ainekavades need väärtused, millega iga aine saab spetsiifiliselt veidi enam tegeleda, siis hindamismudel aitab koolidel teadvustada, *kuidas* saab konkreetsetes õpi- ja koolikeskkonnas väärtuste arendamine ja isiksusekasvatus toimida. Võimaldades oma tegevust analüüsida, osutab see sisehindamist toetav juhend sellele, kes, kus ja kuidas saaks tegeleda väärtuste üle arutlemise, käitumiskalduvuste kujundamise ning tagasisidestamisega.

Seega on antud hindamismudeli aluses tähtsal kohal kolm küsimuste gruppi:

1. *Kus* ehk millistes olukordades väärtustega saaks tegeleda? Millised on need kohad koolielus, mis on sobilikud väärtuste teadvustamiseks, refleksiooniks ning käitumisharjumuste kujundamiseks?
2. *Kes* on väärtusarendusse kaasatud? Millised sihtgrupid peaksid interaktsioonivõimalust omama? Kes on liidripositsioonil ning vastutab selle eest, et süstemaatiline tegevus toimuks nii indiviidi, klassi kui kooli tasandil?
3. *Kuidas* tagatakse väärtuskasvatuse mitmesuunalisus ja pidevus? Kas on loodud toimiv väärtuste kommunikatsiooni võrgustik? Kas väärtused jäävad deklaratiivseks või küsitakse endalt ja üksteiselt pidevalt, kuidas need väärtused kooli igapäevases tegevuses väljenduvad? Kas väärtusarendust mõistetakse kui igikestvat arenguprotsessi, milles on kasulik toetuda olemasolevale kogemusele?

Nendes kolmes dimensioonis kujuneb *koolikultuur*: ühelt poolt on iga kooliorganisatsioon muidugi omanäoline, kuid teisalt saab ja tuleb rääkida ka Eesti koolikultuurist. Koolikultuuri aluseks on selle kooli väärtused, olgu need siis teadvustatud või teadvustamata. Hindamisjuhendis on koolikultuur eraldi aspektina välja toodud, sest mõiste ise aitab reflekteerida seda, et väärtusarendus toimub küll sünkroonselt ja pidevalt kõigis kolmes eelmainitud dimensioonis, kuid koolikultuur koondab ja muudab selle kõik nähtavaks nii kooliperele endale kui väljapoole – see on nii-öelda tulipunane vihmavari.

Niisiis püüab antud hindamismudeli alus kokku koondada tulemusliku väärtuskasvatuse olulisimad aspektid ja võimaldada koolide väärtusarendustöö hindamist. Hindamisel on eesti keeles lai tähendusväli, aga antud kontekstis on eelkõige mõeldud tagasiside andmist ning taustana ka isiksusekasvatuse kui sellise väärtustamist hariduses. Sealjuures pole peamiseks eesmärgiks pakkuda välishindamise mõõdikuid, vaid eeskätt eneseanalüüsi ja refleksiooni abivahendit (nii koolile kui hindamisinõustajale, õpetajatele, õpilastele ja vanematele). Lisaks loodavad koostajad, et antud hindamisjuhend on inspiratsiooniallikas – nagu seeneraamat seenekorjajale, kes muidu ehk märkab vaid kollaseid kukeseeni, kuid raamatu abiga korjab kokku korvitäie söögiseeni sealt, kust muidu vaid peotäie sai, ning ei sea end ohtu mürgiseente maitsmisega.

EESTI OLUDES TULEMUSLIKU VÄÄRTUSKASVATUSE ALUSPRINTSIIBID

1. PÕHIVÄÄRTUSTE SÕNASTAMINE JA SELGITAMINE

1.1. õpilased

- 1.1.1. õpilasi suunatakse oma isiklike väärtusi teadvustama, mõtestama ja nende üle arutlema;
- 1.1.2. õpilased tunnevad kooli põhiväärtusi ja osalevad sellekohases kokkuleppes;
- 1.1.3. õpilastega reflekteeritakse koolielus väljenduvate väärtuste üle;
- 1.1.4. õpilastega arutletakse, kuidas saaks koolielu paremaks muuta;
- 1.1.5. õpilastega arutledes toetatakse nende isiklikku arvamust ja rõhutatakse, et sellega tahetakse arvestada;

1.2. õpetajad ja teised koolitöötajad ning lapsevanemad

- 1.2.1. täiskasvanud koolipere tegeleb oma isiklike väärtuste teadvustamise, mõtestamise ja nende üle arutlemisega;
- 1.2.2. arutelude käigus selgitatakse välja väärtuspõhimõtete ühisosa ning räägitakse läbi erinevused;
- 1.2.3. koolitöötajad ja lapsevanemad reflekteerivad koos kooli praeguse positsiooni ja võimaluste üle ühiskonnas;
- 1.2.4. koolitöötajad arutlevad omavahel ja koos lapsevanematega, millised väärtused avalduvad oma kooli elus praegu, ja analüüsitakse väärtusalaseid mure- ja rõõmuküsimusi;
- 1.2.5. täiskasvanud koolipere liikmed tunnevad kooli põhiväärtusi ning on neis kokku leppinud;

1.3. kool kui kogukond

- 1.3.1. kooli põhiväärtused on sündinud kõikide osapoolte kokkuleppena;
- 1.3.2. põhiväärtusteni jõudmise protsess on kõikidele osalejatele võimalikult läbinähtav;
- 1.3.3. põhiväärtused on avalik teave ja neid teadvustatakse (koduleht, sissejuhatavad vestlused jne);
- 1.3.4. üheskoos arutletakse, kuidas väljenduvad põhiväärtused käitumises, ja soodustatakse vastavate käitumismustrite kinnistumist;
- 1.3.5. põhiväärtusi käsitletakse õpilase jaoks eakohaselt.

2. EESTVEDAMINE JA VASTUTUS

2.1. koolijuht

- 2.1.1. koolijuht on väärtuskasvatuse eestvedaja ja loob selle toimimiseks soodsad tingimused;
- 2.1.2. koolijuht on teistele eeskujuks oma väärtusprintsipiide selgeks mõtlemisel ja selgitamisel;
- 2.1.3. koolijuht on teadvustanud kooli väärtused ja seisab hea nende järgimise eest;
- 2.1.4. koolijuht annab juhtimise käigus kõikidele selge signaali, et väärtusarendus on õppe- ja kasvatustöö aluseks;
- 2.1.5. koolijuht kaasab kõiki osapooli (kooli pidaja, õpilased, õpetajad, lapsevanemad, tugisüsteemid), jagab vastutust ja hindab initsiatiivi;
- 2.1.6. koolijuht vahendab koolile kooli pidaja ja ühiskonna ootused väärtuskasvatuse valdkonnas;
- 2.1.7. koolijuht jälgib, et väärtuskasvatus oleks fookuses nii kooli, klassi kui indiviidi tasandil;
- 2.1.8. koolijuht annab koolikogukonnale tagasisidet väärtuskasvatuse tulemuslikkuse kohta, tunnustab positiivset väärtusarendust ja tegeleb väärtusalaste probleemidega;

2.2. koolitöötajad

- 2.2.1. iga kooli töötaja teadvustab end väärtuskasvatajana;
- 2.2.2. iga kooli töötaja on läbi mõelnud oma väärtusprintsipiidid ning teadvustab enda ja kooli väärtuste ühisosa ja erisusi;
- 2.2.3. iga kooli töötaja teab ja järgib teadlikult kooli põhiväärtusi;
- 2.2.4. iga kooli töötaja peamiseks eesmärgiks on luua õpilastele optimaalne arenguruum
- 2.2.5. iga õpetaja tegeleb väärtuskasvatusega nii ainetunnis kui väljaspool seda
- 2.2.6. koolitöötajad on omavaheliste suhetega õpilastele sotsiaalse koostöö mudeliks

2.3. klassijuhataja

- 2.3.1. klassijuhataja on õpilase tugiisik, kes toetab iga õpilase terviklikku arengut;
- 2.3.2. klassijuhataja soodustab arutelu väärtuste avaldumise ja järgimise üle (nt klassijuhatajatunnis);

- 2.3.3. klassijuhataja hoolitseb väärtuskasvatuse eakohasuse ja ühtsuse eest;
- 2.3.4. klassijuhataja seisab hea klassi positiivse emotsionaalse ja sotsiaalse sisekliima eest
- 2.3.5. klassijuhataja jälgib, et tunniväline tegevus toetaks väärtuskasvatuslikke eesmärke;
- 2.4. õpilased
 - 2.4.1. iga õpilane on kooli väärtuste kandja;
 - 2.4.2. iga õpilane on oma arengu eestvedaja ja vastutab selle eest;
 - 2.4.3. igaüks vastutab enda tegude tagajärgede eest;
 - 2.4.4. iga õpilane teab oma osa kooli väärtusruumi kujunemisel;
 - 2.4.5. õpilased osalevad õpilasorganisatsioonide kaudu kooli väärtusarenduses;
- 2.5. lapsevanemad
 - 2.5.1. lapsevanemad austavad oma last;
 - 2.5.2. lapsevanemad tunnevad kooli põhiväärtusi ning teadvustavad enda ja kooli väärtuste ühisosa ja erisusi;;
 - 2.5.3. lapsevanemad teevad kooliga koostööd ja on väärtuskasvatuses kooliga ühtsed;
 - 2.5.4. lapsevanemad usaldavad kooli ja tunnevad huvi lapse tervikliku arengu vastu;
 - 2.5.5. lapsevanemad tunnetavad oma vastutust lapse kasvatamisel;
 - 2.5.6. lapsevanemad teavad oma võimalusi kooli väärtusruumi kujundamisel ja kasutavad neid.

3. VÄÄRTUSKASVATUSE SÜSTEEMNE PRIORITEEDIKS SEADMINE

- 3.1. kooli õppekava ja arengukava kajastavad kooli põhiväärtusi;
- 3.2. kooli olulised dokumendid kannavad endas väärtuskasvatuse ideed;
- 3.3. kooli töötajate võimalused väärtusalasteks koolitusteks väljenduvad koolitusplaanis.
- 3.4. kooli töötajaskond teeb pingutusi väärtuskasvatuse ühtsuse ja järjepidevuse nimel;
- 3.5. väärtuskasvatuse küsimused on koolielus pidevalt fookuses ja väärtuskasvatus hõlmab kõiki tegevusi koolis;
- 3.6. väärtuskasvatus on akadeemilise õppe olemuslik osa:
 - 3.6.1. väärtuskasvatusega tegeletakse kõikides õppeainetes;
 - 3.6.2. ainetundides on jäetud aega väärtuste teemal reflekteerimisele (sh ühiskonnas toimuva analüüs);

- 3.6.3. väärtuste temaatika käsitlemist mõistetakse kui võimalust ainetunde üksteise ja koolivälise eluga siduda;
- 3.6.4. õppetegevuses arvestatakse õpilaste arenguvajaduste ja huvidega ning võimaldatakse intellektuaalset, emotsionaalset ja sotsiaalset pingutust;
- 3.6.5. õppetegevus sisaldab nii iseseisvat kui kollektiivset õppimist ja see kajastub ka õppekavas.

4. KOOLIKULTUUR

4.1. väärtused

- 4.1.1. koolikultuur on vastavuses õppekava üldosa alusväärtustega;
- 4.1.2. koolikeskkond toetab kooli põhiväärtustest lähtuvat käitumist; kooli üritused on kantud kooli põhiväärtustest;
- 4.1.3. kool on sidustatud ja üksteisest hooliv meie-tundega kogukond, kus on olulisel kohal traditsioonid, sümbolid ja eeskujud;
- 4.1.4. koolis kehtib kõigile ühesugune väärtusruum, kus eetilist käitumist peetakse loomulikuks;

4.2. tagasiside

- 4.2.1. koolikogukonnas tehakse pidevat tööd sallivuse kasvatamisel, isiksuste erinevusi käsitletakse väärtusena ja rõhutatakse, et erinevused võimaldavad inimestel üksteist täiendada;
- 4.2.2. isiksuse kordumatuse ja olulisuse hindamine väljendub subjekt-subjekt suhtlemises;
- 4.2.3. kiiduväärse märkamine, hea kogemuse tunnustamine ja konstruktiivne kriitika on igapäevases koolielus tavapäraseks praktikaks;
- 4.2.4. kooli väärtusruumiga sobimatule käitumisele reageeritakse kohe ja eksinule antakse võimalus seda korrigeerida, koolikogukond ei luba kiusamist ega mistahes vägivalda.

4.3. osalus ja osadus

- 4.3.1. iga koolipere liige teab oma osa koolikultuuri kujunemises;
- 4.3.2. õpilastele on koolielus loodud võimalused teha valikuid ja vastutada nende valikute eest;
- 4.3.3. koolikeskkond toetab igati õpilaste väärtusalaseid algatusi;

4.3.4. koolikeskkond toetab head isetut tegu, sh keskkonnaprojektides ja väärtusi kujundavates kampaaniates osalemist;

4.4. igäihega arvestamine

4.4.1. igäihe eneseväärtustamise-, turvalisuse-, kuulumise-, ja autonoomiavajadusega arvestatakse;

4.4.2. igäihel on võimalus näha ja analüüsida erinevaid ilminguid kui moraalset probleemi;

4.4.3. igäihel on õigus eksida, oma vigadest õppida, andeks paluda ja andeks saada;

4.4.4. igäihel on õigus väljendada oma arvamust, saada ära kuulatud ja vajadusel leida toetust.

5. KOOSTÖÖ – PARTNERLUS – KAASAMINE

5.1. kooli tasand

5.1.1. koolis toimivad sõbralikud partnerlussuhted ning koostöö põhineb ühistel huvidel ja ühisel vastutusel;

5.1.2. kool sidustab ja juhib kõigi kogukonna liikmete koostööd ning soodustab selle toimumist igal tasandil nii koolis kui ka väljaspool kooli;

5.1.3. kool paneb kõik osapooled tundma, et nende panus on oodatud ja vajalik;

5.1.4. kooli töötajaskond aitab teistel osapooltel teadvustada oma võimalusi kooli arengusse panustamiseks;

5.2. lapsevanemad

5.2.1. kooli ja kodu koostöö aluseks on vastastikune austus ja ühiste/erinevate väärtuste teadvustamine;

5.2.2. lapsevanemad usaldavad ja toetavad oma last;

5.2.3. lapsevanemad saavad oma kooli ja õpetajaid usaldada;

5.2.4. lapsevanematele on loodud rohkelt võimalusi kaasa rääkimiseks ja kaasa löömiseks;

5.3. õpilased

5.3.1. õpilased räägivad kaasa kõigis kooli puudutavates väärtusotsustustes (kodukord, õppekava, õpikeskkond jne);

- 5.3.2. toetatakse õpilasesinduste koostööd ja õpilasmavalitsustes osalemist, omaloomingut ja initsiatiivi ning aidatakse omandada oskusi väärtuspõhiseks toimimiseks kodanikuühiskonnas;
- 5.3.3. õpilased on aktiivsed tunnivälise tegevuse organiseerimisel ja saavad teistelt osapooltelt selleks tuge;
- 5.3.4. õpilastele pakutakse õppetegevuses vajadusel täiendavat tuge õpilaste ja õpetaja poolt.

6. PIDEV VÄÄRTUSARENDOUSE PROTSESS

6.1. kooli tasand

- 6.1.1. sisehindamisel on väärtuskasvatus üheks oluliseks aspektiks;
- 6.1.2. väärtuskasvatuse süsteem areneb saadud tagasiside ja täiendava informatsiooni alusel;
- 6.1.3. kooli mõistetakse organismina, mis ei pea mitte valmis saama, vaid pidevalt kohanema ja arenema;

6.2. kooli töötajad

- 6.2.1. iga töötaja on huvitatud pidevast enesearendusest;
- 6.2.2. iga töötaja loeb enesetäiendamise oluliseks osaks eneseanalüüsi ja oma sotsiaalsete kompetentside arendamist;
- 6.2.3. iga töötaja soovib osaleda koolitustel, et õppida tundma ja rakendama kaasaegseid õppemeetodeid ja õpiteooriaid;
- 6.2.4. koolidirektor kui väärtuskasvatuse juht tegeleb enesearendamisega ja osaleb supervisioonis;
- 6.2.5. kooli töötajad vahetavad kogemusi ja arutavad väärtuskasvatusega seonduvaid küsimusi;
- 6.2.6. õpetajate väärtusalast tegevust toetatakse ja tunnustatakse, neile on tagatud aeg ja võimalused väärtuskasvatusega mõtestatult tegeleda;
- 6.2.7. töötajad annavad ja saavad väärtushoiakute kohta tagasisidet ja hinnanguid (märkamine, kiitus, tunnustus) ning sellele järgneb analüüs ja refleksioon;

6.3. õpilased ja lapsevanemad

- 6.3.1. õpilastele ja lapsevanematele antakse nende väärtushoiakute kohta pidevalt tagasisidet ja hinnanguid (märkamine, kiitus, tunnustus) ning sellele järgneb analüüs ja refleksioon;
- 6.3.2. lapsevanematele antakse nende laste väärtushoiakute ja käitumise kohta teavet ning neid tunnustatakse oma laste kasvatamise ja toetamise eest;
- 6.3.3. koolielus avalduvate väärtuste üle reflekteeritakse õpilastega pidevalt ja sellest lähtuvalt seatakse sihte isiksuste ja terve kooli arendamiseks.